भावानुपपत्तिर्न दोषावेत्यपि वदन्ति । तेनेति रूपप्रत्यक्षज्ञानेनेत्यर्थः यथा रूपविशेषात् रूपत्वानभिभूतत्वोद्भूतत्वलक्षणात्, रूपोपलब्धिस्तथा रसविशेषात् रसत्वानभिभूतत्वोद्भूतत्वलक्षणात् रसोपलब्धिः एवमितरत्रापि योज्यम् । अनेकद्रव्यसमवायवातिदेशः । घ्राणरसनत्वगिन्द्रियाणामनुद्भवाद्गन्धरसस्पर्शानामप्रत्यक्षम् पाषाणादावनुद्भवाद्गन्धरसयोः। तद्भवनि तयोरुपलम्भात् तयोः पाषाणादावुपलम्भ एव न तु स्पर्श इत्येके । विभक्तावयवाप्यद्रव्यरूपानुद्भवात्तदप्रत्यक्षम् एवं रसस्यापि । उष्णजले तेजोरूपस्यानुद्भवात् स्पर्शस्य चाभिभवात् विततकर्पूरवस्त्रादौ रूपरसस्पर्शानामनुद्भवादनुपलम्भः । कनकादौ रूपमनुद्भूतमेव शुक्लत्वमास्वरत्वे परमभिभूते । रूपमप्यभिभूतमित्येके कनकप्रत्यन्तु रूपान्तरसाहचर्यात् । अभिभवश्च बलवत्सजातीयप्रत्यक्षतमप्रत्यक्षं न तु बलवत्सजातीयसम्बन्धमात्रम्, बलवत्सजातीयसम्बन्धस्याप्यप्रत्यक्षनिरूपणतया अप्रत्यक्षस्यैवोपजीव्यत्वात् नचाप्रत्यक्षप्रयोजकत्वेन बलवत्सजातीय एवोपजीव्यः, अप्रत्यक्षस्य प्रत्यक्षप्रागभावस्य तदत्यन्ताभावस्य वा तदप्रयोज्यत्वात् प्रत्यक्षध्वंसस्य च तदभावात् । तथापि तर्हि बलवत्सजातीयप्रत्यक्षतमप्रत्यक्षमनुपपन्नमेवेति चेत् अस्त्येवं तथापि सजातीयस्य बलवत्त्वे दुर्बलत्वे वा तादृशसम्बन्धवत्त्वे वा प्रत्यक्षाप्रत्यक्षे एव प्रयोजके एवेति स एवाभिभवपदार्थः''।

उद्भूति स्त्री० उद्+भू-क्तिन् । १उत्पत्तौ । उत्कृष्टा भूतिः । २उत्तमविभूतौ २स्त्रीत्वेच । "उमा वधूर्भवानू दाता वाचितार इमे वयम् । वरः शम्भुरलं ह्येष त्वत्कृतोद्भूतये विधिः" कुमा० ।

उद्भेद पु० उद्+भिद-घञ् । १रोमाञ्चे । भावे घञ् । २उद्भिद्योत्पत्तौ ३प्रकाशे च । "उमास्तनोद्भेदमनु प्रवृद्धः" कुमा० । "तं यौवनोद्भेदविशेषकान्तम्" रघुः । "पुष्पोद्भेदं सह किसलयैर्भूषणानां विशेषात्" मेघ० । "कन्दोद्भेदा वैडूर्या वारिणीव" माघः । "हसितं तु यथाहासो यौवनोद्भेदसम्भवः" "स्फुटोद्भेदसद्भावः" "मन्मथोद्भेदसदागमनहेतवः" वा०द० । ३भेदने च "गङ्गोद्भेदं समासाद्य तिरोभोपोषितोनरः" भा०व०८४अ० । ल्युट् । उद्भेदनमप्यत्र न० । "मनसोद्भेदनं विप्राणामपि कथयन्त्युत" भा० व०८८अ० । "उद्भेदनं प्रकाशनम्" उद्भिच्छब्दे सर्वभा० ।

उद्भ्रम पु० उद्+भ्रम-करणे घञ् न हृद्भिः । १उद्वेगे भावे घञ् । २भ्रमणात् भ्रमणे । भावे ल्युट् । उद्भ्रमणमप्यत्र न०

उद्भ्रान्त न० उद्+भ्रम-भावे क्त । १उद्भ्रमणे अम० स्वार्थे कन् । घूर्णितगतौ यक्ष० । अन्तर्भूतण्यर्थे भावे क्त । २बाहुमुद्यम्य खड्गभ्रामणे । उद्+भ्रम-कर्त्तरि क्त । ३भ्रान्तियुक्ते ४ऊर्द्ध्वं भ्रमणकर्त्तरि च त्रि० । "मारीचोद्भ्रान्तहारीताः, रघु० ।

उद्य त्रि० वद्-क्यप् । कथनीये "अन्नतोद्यं न तत्रास्ति" भट्टिः सुप्युपपद एवास्य साधुत्वम् न पृथक्प्रयोग इति ।

उद्यत् त्रि० उद्+या-शतृ । उद्गच्छति "उद्यता जयिनि कामिनीमुखे तेन साहसमनुष्ठितं पुनः" का०प्र० "उद्यन् सहस्रदावुत वा पुरीषात्" यजु०२९,१२ । "नेचेतोद्यन्न मादित्यम्" मनुः । स्त्रियां ङीप् । सा च २विद्युत्तिभेदे च सा च ताण्ड्य०ब्रा० दर्शिता

"तिसृभ्योहिङ्करोति स प्रथमया, तिसृभ्योहिङ्करोति स मध्यमया, तिसृभ्योहिङ्करोति स उत्तमयोद्यती त्रिवृतो विद्युतिः" । "एकैकस्य साम्नः पञ्च विभक्तयः प्रस्तावोद्गीथप्रतिहारोपद्रवनिधनाख्याः, तत्र हिङ्कारस्त्रिभिरुद्गातृभिः सर्वत्र कर्त्तव्यः अतएव स्तुतस्तोत्रेऽयते "साम्ने साम्ने हिङ्कुर्युरिति" तिसृभ्य इति "क्रियाचोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः" पा० कर्मणि षष्ठीं तिसृभ्यो गातुं हिङ्कुर्यात् एकवचनमतन्त्रम् उद्गातृणामेव हेतोः" अतस्त्रयोऽप्युद्गातारो हिङ्कुर्युरित्यर्थः । एवमुत्तरत्रापि हिङ्कारविधायकेषु वाक्येषु योजना । स हिङ्करोति स हिङ्कर्त्ता प्रथमया त्रिवृत्तया गायेत् अयं प्रथमः पर्यायः । तिसृभ्यो हिङ्करोति स हिङ्कर्त्ता मध्यमया त्रिवृत्तया गायेत् अयं द्वितीयः पर्यायः, पुनरपि तिसृभ्यो हिङ्करोति स हिङ्कर्त्ता उत्तमया अन्या तया त्रिवृत्तया गायेत् एवं तृतीयः पर्यायः । अनेन पर्यायेण त्रिवृत्स्तोमः सम्पद्यते उक्तप्रकारेण त्रिधा वर्त्तत इति त्रिवृत् स्तोमः तस्य विद्युतिरेषा उद्यती ऊर्द्ध्वं गच्छन्ती उक्तेषु पर्यायेषु प्रथममध्यमोत्तमक्रमेण ऊर्द्ध्वगमनात्तथैवं त्रिवृतः प्रथमा विद्युतिः" भा० शामसं०भाष्ये माधवेनोद्यतीनामकविद्युतेः प्रकारः स्पष्टं दर्शितो यथा "पठितानां नवानाञ्चैकं गानं त्रिभिः पर्यायैः कर्त्तव्यम् तत्र प्रथमपर्याये त्रिषु स्तुतेषु आद्यास्त्रिस्रः, द्वितीये पर्याये मध्यमाः, तृतीये पर्याये चोत्तमाः । तिसृभ्य इति तृतीयार्थे पञ्चमी, हिङ्करोति गायतीत्यर्थः । सैवं यथोक्तप्रकारोपेता गीतिस्त्रिवृत्स्तोमस्य विद्युतिः (स्तुति-प्रकार-विशेषः), अस्याः विद्युतेरुद्यती नामेति,भा० पञ्चदशस्तोमेऽपरा उद्यती विद्युतिः ता०ब्रा०दर्शिता यथा